

УДК 929(477+47)

*Світлана Миколаївна ЛЯШКО,
кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ (Київ).*

ПОСТІЙНА КОМІСІЯ УАН-ВУАН ДЛЯ СКЛАДАННЯ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНИ: ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У статті проаналізована в соціальному, культурологічному, політичному, наукознавчому та інших аспектах «колективна біографія» співробітників Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України, що діяла у складі УАН–ВУАН у 1919–1933 рр.

Ключові слова: біографія, колективна біографія, Українська академія наук.

The article provides sociological, cultural, political, scientific and other analysis of “the collective biography” of members of the Standing Committee that operated as a part of the UAS-AUAS (Ukrainian Academy of Sciences – All-Ukrainian Academy of Sciences) in 1919–1933, for compiling Biographical Dictionary of Ukrainian public figures in aspects.

Key words: biography, collective biography, Ukrainian Academy of Sciences.

В статье проанализирована в социальном, культурологическом, политическом, науковедческом и других аспектах «коллективная биография» сотрудников Постоянной комиссии для составления Биографического словаря деятелей Украины, которая работала в составе словарных комиссий УАН–ВУАН в 1919–1933 гг.

Ключевые слова: биография, коллективная биография, Украинская академия наук.

Головним об'єктом вивчення історії науки залишаються мікро- та макронаукові колективи. З початку 1990-х рр. і дотепер не згасає інтерес дослідників до історії Української академії наук, діяльності та здобутків установ і структурних підрозділів УАН–ВУАН. Серед таких, що стали об'єктами дослідження, — Комісія порайонованого дослідження історії

України [37], Комісія для вивчення історії західно-руського та українського права [7], Комісії звичаєвого (народного) права [8], Комісія дослідів із історії Близького Сходу [42], Комісія дослідження історії Західної України [38], Комісія для вивчення соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст. [41], Словникові комісії [5], Постійна комісія історично-географічного словника Української землі ВУАН [9], Науково-дослідна кафедра історії України [43], Постійна комісія для складання Біографічного словника діячів України (далі — Біографічна комісія, Комісія) [6; 31, с. 16–37; 33; 40] тощо.

При вивченні діяльності двох останніх комісій дослідники приділили увагу не тільки функціонуванню та результатам праці установ у контексті суспільно-політичного життя країни, а й зосередилися на вивченні особистих характеристик їхніх співробітників. На цьому етапі вивчення корпусу документів Біографічної комісії вдалося конкретизувати її статус у структурі УАН–ВУАН, виокремити шляхи та методи виконання завдань, які ставила перед собою Комісія, охарактеризувати результати діяльності, встановити структуру, список штатних і позаштатних співробітників, кореспондентів та інше.

На початок ХХІ ст. відбулося значне збагачення джерельної бази з історії та діяльності Української академії наук. Паралельно з публікацією корпусу документів, уточнювався персональний склад співробітників Академії наук [11; 22, с. 506–544, 23, с. 599–642; 24, с. 452–458; 25, с. 487–557]. Відбулася актуалізація рукописної спадщини, мемуарів, щоденників (С. О. Єфремов, В. І. Вернадський, М. С. Грушевський, А. Ю. Кримський, М. П. Василенко, Д. І. Багалій та ін.), епістолярію (П. Я. Стебницький, М. С. Грушевський та ін.), наукових здобутків, з'явилися історико-біографічні праці, що висвітлюють життєві, професійні, політичні, просвітницькі аспекти діяльності окремих осіб, досліджують їхню інтелектуальну спадщину тощо.

Здобутки джерелознавчих та історіографічних студій, залучення сучасних просопографічних і соціологічних методів дослідження до вивчення одного з підрозділів УАН–ВУАН — Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України дають змогу скласти уявлення

про кадрові принципи формування підрозділів УАН (особливо на початку її діяльності), кількісні та якісні характеристики персонального складу академічного підрозділу та крізь призму колективного портрету (біографії) оцінити його потенційні можливості. Саме останнє забезпечує комплексність дослідження історії цього структурного підрозділу УАН–ВУАН, оскільки у культурно-історичному вимірі Біографічна комісія представляє інтерес насамперед як сукупність людей, які об'єдналися для виконання конкретного завдання, зважаючи на професійні інтереси, ідейні переконання та ситуаційні обставини. У межах окресленої теми — «колективна біографія» співробітників Біографічної комісії стає можливим інтегрувати навколо генеральної ідеї — створення «Біографічного словника діячів України», усю сукупність персональних історій її співробітників із їхнім життєвим і професійним досвідом, інтелектуальним і духовним потенціалом, виокремити медіаторів і носіїв ідей, оцінити перспективи досягнення мети, визначеної Спільним зібранням УАН.

Ми розглядали Біографічну комісію як мікронаукову соціальну групу в складі великої соціальної інституції (УАН–ВУАН) і тому для аналізу її соціально-демографічної та наукової структури орієнтувалися на методи соціології. Аналіз складу Біографічної комісії проводився за ознаками статево-вікової структури, походженням, місцем народження, освітою, участю у громадських організаціях, членством у політичних партіях, із якої державної чи іншої посади та з яким досвідом особа прийшла до праці в Біографічну комісію, причинами виходу зі складу Комісії. Склад Біографічної комісії протягом її діяльності не був постійним. Із перших років своєї діяльності частина науковців була прямо чи опосередковано в своїй діяльності пов'язана з Академією. Тому об'єктами аналізу стали особи, які працювали та виконували завдання по кілька років, а також учасники її першого складу, які заклали науково-теоретичні та методичні підвалини підготовки національного Біографічного словника.

Загальна характеристика складу Постійної комісії¹ для складання Біографічного словника діячів

¹ Принагідно зауважимо, що Постійними комісіями в структурі Ака-

України. Постійна комісія для складання Біографічного словника діячів України була створена 26 листопада 1918 р. при Спільному зібрані УАН [22, с. 169]. Напрямок діяльності Комісії був закладений у її назві — «Постійна комісія для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху». Згідно установчих документів, очолювали роботу Комісії голова, керівничий над працями та редактори відділів і підвідділів. Згідно хронологічним і систематичним принципами вся робота Комісії мала бути зорганізована по двох основних відділах: історичні діячі від Київської доби до середини XVIII ст. (I відділ) та діячі науки, освіти, культури та мистецтва від 2-ї пол. XVIII ст. (II відділ). Перший відділ охоплював події за дев'ять століть, включав діячів із усіх сфер діяльності та був відповідно поділений на три підвідділи: князівської (староруської) доби — до середини XIV ст., литовсько-польської доби — до середини XVII ст., гетьманської доби — до середини XVIII ст. Із часом кількість підвідділів збільшилася. Другий відділ був поділений на підвідділи за напрямками діяльності.

Однією з особливостей формування складу Біографічної комісії (поряд із іншими у структурі академії) був ретельний підхід до підбору керівного складу та співробітників усіх ланок. Він включав індивідуальний відбір, обговорення та затвердження співробітників на засіданнях Спільного зібрання, публікацію їхніх *curriculum vitae* (короткі біографічні довідки публікували у друкованих виданнях УАН–ВУАН). Так, у підсумковому виданні про «Першій піврік існування Української Академії наук у Києві та начерк її праць до кінця 1919 року» в додатках I–IV були вміщені короткі біографічні довідки з реєстром друкованих праць запрошених співробітників Постійної біографічної комісії — Ф. Л. Ернста, Н. Ю. Мірзи-Авакянц, В. О. Романовського, П. Я. Стебницького [39].

До праці у Комісії були запрошені як відомі та досвідчені на той час історики, джерелознавці, архівісти, так і науковці та фахівці «другого плану»² [40, с. 268–273]. Технічну

демії вважалися установи, для яких не можна визначити певного терміну завершення досліджень.

² Склад Біографічної комісії за роками було встановлено за архівними документами УАН–ВУАН, протоколами, листуванням та іншими

працю (опрацювання відібраних керівниками підвідділів джерел і вибірка імен на картки, складання біографічних довідок) виконували у різні роки запрошені співробітники на позаштатній основі. Відповідно до штатного розкладу УАН–ВУАН постійну платню отримував усі роки лише керівничий Комісії.

Передбачалося, що членами Комісії мають бути також академіки та керівники установ Академії наук. Їхня участь зводилася до обговорення питань на засіданнях і редагування біографічних статей за науковими напрямками. Серед залучених до участі в Комісії — проф. Я. М. Колубовський, В. І. Щербина, Д. М. Щербаківський, М. К. Зеров, Д. О. Граве, Ю. О. Іванів-Меженко, П. К. Федоренко (Чернігів), бібліотекар І-го Історично-філологічного відділу УАН — К. М. Мельник-Антонович.

Протягом діяльності Біографічної комісії її очолювали: академіки *Дмитро Іванович Багалій* (період — 1919–1920), *Микола Прокопович Василенко* (25.02.1920–1923), *Сергій Олександрович Єфремов* (11.06.1923–1929). Керували поточним процесом (керівничі) *Вадим Львович Модзалевський* (5.07.1919 – серпень 1920), *Петро Януарович Стебницький* (серпень 1920–14.03.1923), *Михайло Михайлович Могиланський* (липень 1923–2.12.1933). Відділи і підвідділи очолювали редактори: підвідділ діячів князівської (староруської) доби — *Наталія Юстівна Мірза-Авакяни* (5.07.1919–20), *Володимир Олександрович Пархоменко* (01.10.1920–1924), *Олександр Михайлович Андріяшев* (1928–1932); підвідділ діячів литовсько-польської доби (до серед. XVII ст.) — *Віктор Олександрович Романовський* (5.07.1919–1932); підвідділ діячів гетьманської доби (до серед. XVIII ст.) — *В. Л. Модзалевський* (5.07.1919–1920), *М. П. Василенко* (після 03.08.1920–21.02.1924), *Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко* (1928–1932); відділ діячів науки, освіти, культури і мистецтва від 2-ї пол. XVIII ст. — *П. Я. Стебницький* (5.07.1919 – до 14.03.1923), *М. М. Могиланський* (липень

прямими і косвеними документами. [40, с. 268–273]. «...науковців і фахівців «другого плану» — наукова метафора, що використовується в домені «інтелектуальна історія» й означає людей, які перебувають за межами кола визнаної номенклатури «визначних дослідників», але без яких неможливо уявити простір інтелектуального життя та досягнути розвиток науки» [2, с. 296–297].

1923–1932); підвідділ діячів мистецтв — *Федір Людвігович Ернст* (5.07.1919–1932); історико-літературний підвідділ — *Петро Іванович Зайцев* (5.07.1919–1920), *Володимир Варламович Міяковський* (20.09.1920–1928); підвідділ діячів театру — *Петро Іванович Рулін* (1927–1932); підвідділ діячів музики — *Дмитро Миколайович Ревуцький* (1928–1932); підвідділ єврейських діячів — *І. В. Галант* (1928–1930). Майже по десять років в Комісії працювали (на нештатній основі) співробітники — *Катерина Миколаївна Антонович-Мельник* (1.02.1919–1930), *Ілля Володимирович Галант* (1919–1930), *Ганна Львівна Берло* (1919–1930), *П. І. Рулін* (1921–1932), *Олександр Олександрович Тулуб* (1922–1930), *Олександр Юхимович Андрієвський* (1.07.1924–1928), *Володимир Олександрович Горков*, *Олексій Іванович Ликошин*, *Федір Миколайович Вербицький-Антіох* та інші.

До роботи в УАН і Біографічній комісії кілька співробітників пройшли серйозну школу наукової, державної, політичної роботи, займали високі або ключові посади. Першим Головою Комісії був обраний *Д. І. Багалій* — професор, ректор Харківського університету, неперевершений знавець історії Слобожанщини, авторитетний дослідник історії Лівобережжя, Південної України, фахівець у галузі архівної справи, історіографії та джерелознавства, археології. Як організатор він очолював провідні культурно-просвітницькі установи міста Харкова (Харківську громадську бібліотеку, Харківський історичний архів). Мав досвід у створенні довідкових видань, зокрема був головним редактором і автором статей словника «Историко-филологический факультет харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905)». Разом із *В. І. Вернадським* та *А. Ю. Кримським* очолив роботу по створенню Української академії наук, став академіком УАН та її першим віцепрезидентом (1918 р.). У межах роботи Академічної підкомісії для організації Першого Історично-філологічного відділу УАН *Д. І. Багалій* опікувався його створенням, окреслив пріоритетну науково-дослідну проблематику та 8 грудня 1918 р. був обраний його головою. Також створив і на початку очолював низку спеціальних комісій [22, с. 116–124, 186–187].

На посаду керівничого та редактора підвідділу діячів гетьманської доби (до середини XVIII ст.) був запрошений В. Л. Модзалевський, відомий генеалог, історик, археограф, автор «Малороссийского родословника» (1908–1914). В УАН він перейшов із Міністерства народної освіти, де працював на посаді Голови Архівно-бібліотечної секції та начальником Архівного управління (згодом Всеукраїнського головного архіву), був членом Культурно-просвітницької комісії при Українській мировій делегації (де обґрунтував українські вимоги щодо повернення архівних матеріалів із Росії), Комісії для розгляду питань про герб і печатку Української держави, членом і секретарем Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН.

П. Я. Стебницького, письменника, публіциста, громадського та політичного діяча, який зробив важливий внесок до української культури та національного будівництва, запросили на посаду редактора відділу діячів науки, освіти, культури і мистецтва від 2-ї половини XVIII ст., а згодом обрали керівничим. До праці в УАН П. Я. Стебницький (замінив на посаді М. П. Василенка) був представником Генерального секретаріату при Тимчасовому уряді (1917 р.), сенатором Адміністративного суду Державного сенату Української держави (1918 р.), народним міністром освіти Української держави (1918 р.) [10, с. 164–165]. На наказі від 14 листопада 1918 р. про відкриття УАН стоїть підпис П. Я. Стебницького. На посаді керівничого в липні 1923 р. його змінив М. М. Могилянський, який практично очолював Біографічну комісію та керував усіма процесами до її закриття.

Із 25 лютого 1920 р. Біографічну комісію, а з 1921 р. — підвідділ діячів гетьманської доби очолював академік УАН М. П. Василенко — історик, громадський і політичний діяч (товариш міністра освіти Тимчасового уряду в 1917 р., в. о. голови Ради Міністрів Української держави, в. о. міністра закордонних справ та міністра освіти в 1918 р.), академік УАН, відомий фундаментальними історико-правничими дослідженнями та роботами з минулого Гетьманщини. Як міністр освіти Української держави доклав багато зусиль для створення УАН.

М. П. Василенка на посаді Голови комісії у 1923 р. змінив академік УАН С. О. Єфремов — публіцист, літерату-

роззнавець, громадський, політичний і державний діяч, який був одним із ініціаторів утворення УЦР, генеральним секретарем міжнаціональних справ у першому українському уряді — Генеральному секретаріаті УЦР та членом її Малої ради.

Історико-літературний підвідділ у Біографічній комісії очолював літературознавець, історик літератури, громадський та політичний діяч П. І. Зайцев. До переходу на роботу в УАН він був заступником міністра освіти УЦР, очолював канцелярію Генерального секретарства освіти (1917 р.), департамент загальних справ Міністерства освіти УНР і Української держави (1918 р.) [10, с. 94–95].

В. О. Романовського, історика, архівознавця, документознавця, автора ґрунтовних праць із історії, соціально-економічних відносин XVII–XVIII ст. в Україні запросили на посаду редактора підвідділу діячів литовсько-польської доби. У Комісію він перейшов із посади помічника завідувачого Київським центральним архівом давніх актів.

Редактором підвідділу діячів мистецтва став історик, мистецтвознавець, музеєзнавець Ф. Л. Ернст, який на той час працював у галузі охорони пам'яток як учений-інструктор Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтв і старовини та відігравав помітну роль у процесі збереження української історико-культурної спадщини у 1917–1933 рр. Автор численних мистецтвознавчих розвідок.

Редактором підвідділу діячів князівської (староруської) доби запросили Н. Ю. Мірзу-Авакянц, історика, талановиту викладачку української історії та мови Історико-філологічного факультету (був створений у Полтаві восени 1918 р.) Харківського університету. Брала участь у створенні історичного архіву в Полтаві (1918 р.). За рік по тому цей відділ очолив історик давньої Русі та історії церкви в Україні В. О. Пархоменко. Редактором історико-літературного відділу замість П. І. Зайцева з посади завідувача бібліотечної секції та бібліографічного інституту Книжкової палати до Біографічної комісії перейшов В. В. Міяковський — історик, літературознавець, архівіст.

Співробітниками Біографічної комісії в різні роки були історики Г. Л. Берло, О. О. Тулуб, Н. Д. Полонська-Василенко, археолог, історик К. М. Антонович-Мельник, іс-

торик євреїв І. В. Галант, історик релігії, бібліограф, фольклорист О. Ю. Андрієвський, історик, архівіст, археограф, джерелознавець О. М. Андріяшев, музикознавець, фольклорист, літературознавець Д. М. Ревуцький, відомий у майбутньому театрознавець П. І. Рулін.

Лише короткий перелік дефініцій осіб, які були залучені до праці в Біографічній комісії УАН, дає змогу оцінити високий інтелектуальний, науковий та організаційний потенціал її співробітників. Не можна не відзначити і тієї обставини, що багато з них брали участь у державотворчих процесах 1917–1920-х рр. в Україні.

Аналітичні характеристики людського потенціалу Біографічної комісії. Ми розглянули склад Комісії за низкою параметрів, що в сукупності дають змогу зробити висновки щодо її людського потенціалу.

За віком співробітників: 11 народилися до 1870 р., 5 — до 1880 р., 8 — до 1890 р. Серед керівного складу Комісії (голова, керівничий) старіші за віком — Д. І. Багалій (1857–1932 рр.), П. Я. Стебницький (1862–1923 рр.), М. П. Василенко (1866–1935 рр.), далі йдуть М. М. Могилянський (1873–1941 рр.), С. О. Єфремов (1876–1939 рр.), В. Л. Модзалевський (1882–1920 рр.). Ближчі між собою за віком (середина 1880-х – початок 1890-х рр.) редактори Комісії, за винятком В. О. Пархоменка (1880–1942 рр.) і Д. М. Ревуцького (1881–1941 рр.). Основний склад співробітників, які працювали як «позаштатні» або на «непостійній основі» майже всі роки існування Комісії складали особи, які народилися наприкінці 1850-х – першій половині 1860-х рр., окрім П. І. Руліна (1892–1940 рр.) та І. П. Крип'якевича (1886–1967 рр.).

За статтю. До складу Біографічної комісії з початку її діяльності входили три жінки — Г. Л. Берло (1859–1942 рр.), К. М. Антонович-Мельник (1859–1942 рр.), Н. Ю. Мірза-Авакянц (1888–1940 рр.). У 1928 р. до праці в Комісії була запрошена Н. Д. Полонська-Василенко (1884–1973 рр.).

Отже, віковий розподіл засвідчує перевагу представників старшої генерації як на керівних (Д. І. Багалій, М. П. Василенко, П. Я. Стебницький, М. М. Могилянський, С. О. Єфремов), так і на технічних (К. М. Антонович-Мельник, Г. Л. Берло, О. М. Андріяшев, В. О. Горков,

О. О. Тулуб) посадах Комісії. А статевий — абсолютне домінування чоловіків.

За місцем народження: більшість співробітників були родом із міст і сіл Наддніпрянської України (за виключенням В. Л. Модзлевського), зокрема: Києва та Київщини (6 осіб), Чернігова і Чернігівщини (8), Полтавщини (2), Харкова (1). По одному представляли Волинь (В. В. Міяковський), Поділля (О. О. Тулуб), Галичину (І. П. Крип'якевич, Львів). Тобто, це були переважно території, де найактивніше відбувалися процеси етногенезу українців. Населення цих територій завжди відігравало провідну роль у політичному та культурному житті, що набуло особливої ваги в національному русі в другій половині – наприкінці ХІХ ст. в Україні.

За походженням (соціальним станом)³. Більшість співробітників Біографічної комісії народилися у часи, коли українська етнічна територія входила до складу Російської імперії. У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. соціальна структура у Російській імперії була заснована на закріплених у законі або звичаях правах та обов'язках. Становий поділ впливав на отримання освіти, правове становище, професійну та соціальну ідентичність, демографію, характер професійної і господарської діяльності та інші життєві аспекти. Родини залучених до праці співробітників належали здебільшого до «середнього» прошарку тодішнього суспільства. Але за об'єктивним значенням своєї діяльності — професійної, громадської та суспільної їх можна віднести до української інтелігенції, що формувалася⁴. До нащадків козацького роду належали п'ять співробітників — Г. Л. Берло, О. О. Тулуб, В. О. Романовський, В. Л. Модзалевський, Д. М. Ревуцький. Із родин священників були родом В. О. Пархоменко, С. О. Єфремов, П. Я. Стебницький. Лікарями та діячами земської медицини були рідні М. М. Могилянського, Н. Ю. Мірзи-Авакянц, К. М. Антонович-Мельник. Із правом і судочинством були

³ Термін «соціальний стан» є синонімічним відповідником поняття «соціальна верства». Представники певної соціальної групи (дворянство, духовенство, купецтво, міські стани, селяни) володіли специфічними правами у системі соціально-економічних і політичних відносин.

⁴ За підрахунками І. А. Коляди, представники інтелігенції Чернігівської, Полтавської, Харківської губерній становили 28,2 % у загальній кількості інтелігенції підросійської України [28, с. 230].

пов'язані родини В. В. Міяковського, М. М. Могилянського. Із родини селян походив М. П. Василенко, робітників — Д. І. Багалій, військового — Н. Д. Полонська-Василенко.

За національністю більшість зі співробітників позиціонували себе як українці. Наведемо кілька прикладів. «Моя українізація, — зазначав Д. І. Багалій, — не була примусовою, мала стихійний характер і закінчилася за студентських років до 1880 року. Відтоді з мене назавжди зробивсь цілком свідомий українець» [3, с. 70]. Українцем вважав себе М. П. Василенко. У листі до свого приятеля росіянина В. О. Мякотина (03.07.1912 р.) він так писав про своє ставлення до українського питання: українство «дає нам ту «душу живу», якої не маєте ви, великороси, як би ви не співчували вільному розвитку українства... Якщо є прагнення створити українську народну інтелігенцію, український університет, що за нього тепер ведеться боротьба в Галичині, наука повинна бути на українській мові... Лише тоді українство матиме питому вагу на світовому терені, коли воно спроможеться утворити солідну українську науку» [36, с. 20]. М. М. Могилянський у автобіографічному творі «Повість о днях моей жизни» писав: «...песни и сказки няни, окружающая природная стихия, позже — украинский театр, украинская книга — были факторами моего органического украинства, ослаблявшегося однако обрусевшей, в значительной степени, семьей и школой, в которой все украинское было строжайше запрещенным и как таковое преследовалось...» [33, с. 140]. Про українство В. Л. Модзалевського оставив спомини О. Оглоблин: «...в атмосфері його [В. Л. Модзалевського — С. М. Ляшко] великих історичних традицій, поволі збуджували й виховували в ньому почуття й свідомість свого кровного — родового й особистого — зв'язку з Українською землею, українською історією й культурою, українською національною традицією. Це був довгий і нелегкий процес, але звершився він тим, що революцію 1917 р. М. зустрів вже свідомим українцем, сміливо й віддано пішов цим шляхом до кінця. Немає сумніву, що неабияку роль в цьому відіграло його знайомство й дружні відносини з М. П. Василенком» [36, с. 20].

За освітою. У Російській імперії наприкінці ХІХ ст. окрім станового походження одним із основних факторів

при присвоєнні чинів на цивільній службі був освітній ценз. Він був необхідною умовою при вступі на державну службу. Належність до відповідної соціальної верстви давала преференції викладачам вищих навчальних закладів і впливала на порядок заміщення викладацьких посад, рівень матеріального забезпечення, службові права⁵, соціально-правовий статус. Освітній ценз співробітників Біографічної комісії був достатньо високим. Вищу гуманітарну освіту (історико-філологічний факультет) отримали 10 осіб (7 — Київський, 2 — Санкт-Петербурзький університети, 1 — Київську духовну академію), юридичну — 5 (3 — Київський, 2 — Санкт-Петербурзький університети), по одному — фізико-математичний факультет Київського університету (П. Я. Стебницький), курси Археологічного інституту в Петербурзі, філософський факультет Берлінського університету (Ф. Л. Ернст), військову освіту (В. Л. Модзалевський). Шість осіб мали по дві вищі освіти. Семеро співробітників отримали вищу освіту наприкінці ХІХ ст., інші — вже на початку ХХ ст.

Усі представниці жіноцтва отримали фундаментальну гуманітарну освіту у кращих на той час навчальних закладах. Г. Л. Берло і Н. Ю. Мірза-Авакянц закінчили Міністерську гімназію кн. Св. Ольги. Київські Вищі жіночі курси (далі — КВЖК) закінчили Н. Ю. Мірза-Авакянц та Н. Д. Полонська-Василенко. На час закінчення, КВЖК, що були одним із провідних вищих навчальних закладів для жінок в Україні та Російської імперії, були офіційно визнані Міністерством народної освіти університетським закладом, що надавало випускницям право на складання державних іспитів на тих самих підставах, що й випускникам університетів, а отже — право викладацької та наукової праці у гуманітарних і природничих сферах. Важливим фактором для майбутньої долі випускниць було те, що українознавча проблематика була присутня у навчальних планах КВЖК переважно у формі спеціальних курсів із окремих

⁵ У Російській імперії з 1803 р. встановлювалася відповідність між ученими ступенями і Табелем про ранги. У середині ХІХ ст. була законодавчо оформлена відповідність між ученим ступенем і становим положенням. За університетським Статутом 1884 р. було закріплено співвідношення чинів і посад для науковців із ученим ступенем.

розділів української історії, мови, літератури, виборі тем і написанні курсових робіт, організації практичних занять. Згодом Н. Ю. Мірза-Авакянц і Н. Д. Полонська-Василенко разом із К. М. Антонович-Мельник навчалися або склали іспити на історико-філологічному відділі Київського Імператорського університету Св. Володимира. Приклад цих жінок-науковців, співробітників Біографічної комісії був непоодиноким в УАН–ВУАН. Їхній шлях у науку свідчить про збіг мотивації, психологічних та інтелектуальних особливостей, впливу родинних традицій (особистісний вимір) і соціокультурної ситуації в суспільстві (вплив корпоративної культури «старої інтелігенції»), підтримку чоловіків і науковців, які їх оточували, відомих на той час учених, «метрів» вітчизняної історичної науки — В. Б. Антоновича, Д. І. Багалія, М. Довнар-Запольського та ін.), які послідовно обстоювали право жінок на освіту, отримання професії, побудову власної кар'єри.

Попри малочисельність жінок у Комісії, їхня присутність як така свідчить про високий рівень демократичної та інноваційної кадрової політики Української академії наук порівняно з подібними установами не лише Росії, а й Європи.

По отриманні вищої освіти майже всі особи, про яких йшлося вище, розпочали активну наукову діяльність у різних напрямках української історії, бібліографії, архівознавстві, літературознавстві тощо або поступили на державну службу.

За участю у професійних об'єднаннях (формальних і неформальних). Отримання навичок, досвіду, професіоналізму, наукових контактів і визнання у колі фахівців для старшої вікової групи співробітників Біографічної комісії відбувалося у різний спосіб, зокрема шляхом участі у наукових товариствах. Більшість зі співробітників старшої генерації були членами різних наукових спільнот. Так, К. М. Антонович-Мельник була членом-кореспондентом Московського Імператорського археологічного товариства, Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка (далі — НТШ) у Львові, Українського наукового товариства у Києві, Історичного товариства Нестора-Літописця у Києві, Одеського товариства історії та старожитностей, Московського

антропологічного товариства, Катеринославської вченої архівної комісії. Д. І. Багалій був дійсним членом Історичного товариства Нестора-Літописця, Харківського історико-філологічного товариства, Московського архівного товариства, Воронежського статистичного комітету, Чернігівської та Катеринославської вчених архівних комісій, Московського товариства антропології, етнографії та природознавства, НТШ у Львові. М. П. Василенко був членом Історичного товариства Нестора-Літописця, Українського наукового товариства у Києві. В. Л. Модзалевський — членом Чернігівської та Полтавської архівних комісій, Історичного товариства Нестора-Літописця.

Працею у різних за напрямками громадських наукових комісіях і товариствах здобувався цінний досвід у виявленні, збиранні, систематизації, опрацюванні та публікації історичних джерел і пам'яток, архівно-археографічної роботи, фольклорно-етнографічних студій тощо. Отримані археографічні навички, знання та досвід роботи з джерелами знадобилися в практичній роботі в Біографічній комісії.

Діяльність української інтелігенції наприкінці ХІХ — першої чверті ХХ ст. є важливою складовою процесу національного відродження. Більшість співробітників старшої генерації пройшла школу Громад, пізніше брала активну участь в українському демократичному русі або політичних партіях. У своїй різноманітній діяльності Громади зосередилися на неполітичній роботі, в якій значна увага приділялася питанням культурної, освітньої пропаганди, підняттю національної свідомості, вивченню минулого і теперішнього України. Однією з головних напрямів діяльності громад була пропаганда та поширення символів, цінностей та ідей, зокрема перетворення народної мови із предмету вивчення у засіб літературної творчості. Одним із напрямів культурницької діяльності Київської (Старої) громади були «словникові гуртки». У контексті громадівської діяльності 1880–1890-х рр. значне культурно-національне значення надавалося створенню Українського біографічного словника (гурток В. Б. Антоновича). Спілка однодумців, серед яких було троє майбутніх співробітників Біографічній комісії (Г. Л. Берло, К. М. Антонович-Мельник, С. О. Єфремов) відпрацьовували методичні підходи щодо критеріїв добору

осіб, добору та обробки джерел, системи занесення біографічної інформації на картки тощо, набували досвід колективної праці [31, с. 8–15].

Ідея харківського громадівця П. С. Єфименка [18] та київського громадівця В. Б. Антоновича щодо «збирання імен» вітчизняних діячів і «олюднення» української історії у загальноукраїнському біографічному словнику з метою національного самоствердження українства була реалізована громадівцем Д. І. Багалієм у вужчому професійному аспекті — у «Биографическом словаре профессоров и преподавателей» історико-філологічного факультету Харківського університету (1805–1905 рр.). Через 14 років він очолив Біографічну комісію ВУАН і взяв участь у підготовці її методичних документів. Членом Громади був М. П. Василенко. До представників нового покоління громадівців — «Молодої громади», орієнтованої на політичні зміни у суспільстві належав О. О. Тулуб, син «Кирило-Методієвського братчика» О. Д. Тулуба⁶.

Громадівська діяльність у Наддніпрянщині синхронізувалася з діяльністю української Громади у Петербурзі, до якої входили П. Я. Стебницький, М. М. Могилянський, П. І. Зайцев. Про цю плеяду суспільних і політичних діячів кінця 1890-х – початку 1900 рр. І. Лисяк-Рудницький писав, що «...в порівнянні з своїми народницькими батьками було не тільки численніше, але й, дякуючи загальній зміні політичної атмосфери, більш сміливіше та ініціативніше... багатьом з них згодом судилося зіграти провідну роль в українській революції» [29, с. 184].

Петербурзька громада відрізнялася від Київської за напрямками діяльності. Як зазначав М. С. Грушевський, вона була зорієнтована «...не на общественные вопросы, в сторону научную: на обоснование украинства исследованиями прошлой и современной жизни украинского народа...» [17, с. 532]. Лейтмотивом діяльності петербурзької громади на початку ХХ ст. було національне визначення, відстоювання політичних і національних інтересів кожного народу в складі Російської імперії.

⁶ Під такою назвою з 1896 р. в Києві існувала таємна громада з більш як сотнею учасників, що сповідувала ідеї соціалізму та національної окремішності українців.

Важлива роль в громадівській діяльності в Санкт-Петербурзі належала П. Я. Стебницькому, який за датою народження належав до старшої генерації співробітників Біографічної комісії, але в українське суспільне життя увійшов із деяким запізненням. За час перебування у Петербурзі крім службових обов'язків П. Я. Стебницький брав участь у громадських справах як член «Вільного економічного товариства», «Кассы взаимопомощи литераторов и учёных», «Союза писателей», «Общества имени Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях Санкт-Петербурга», «Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг», «Українського політичного клубу», клубу «Громада» тощо. П. Я. Стебницький брав участь у реалізації «українського проекту» (у контексті стратегії й тактики Української Демократично-Радикальної партії (УДРП) у роки першої російської революції). Виступав із «українського питання» у російських прогресивних виданнях («Українська справа», «Поміж двох революцій», «Украинский вопрос» тощо). У публіцистиці обґрунтовував ідею територіального, «південноросійського патріотизму», який мав би слугувати підставою для поступового формування української політичної (але не етнічної) нації [21, с. 235]. Майже до 1918 р. як представник радикально-демократичної течії у національній палітрі політичних сил Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ) відстоювала культурницькі акценти у національній роботі, визначені громадівцями ще у 1860-х – 1880-х рр., а саме — свободу національно-культурного розвитку (вільний розвиток української літератури та потребу народної україномовної школи). Україну у складі Російської держави розглядав як демократичну національно-територіальну автономну федеративну республіку (автономний штат) із суверенним економічним і внутрішньополітичним життям [21; 43].

М. М. Могилянський вступив до Петербурзької (старшої) громади на початку ХХ ст. У петербурзькій пресі писав переважно про українські справи. Саме тут, як зазначав О. Лотоцький, «...послідовно набував певну еволюцію щодо українського світогляду» [30, с. 682].

На початок заснування Біографічної комісії громадівські діячі вже відійшли від активної культурницької боротьби, в якій вони шляхом організації різних заходів активізували питомі українські традиції, звичаї, ментальні архетипи. У кінцевому підсумку громадівська діяльність призвела до політизації їхньої професійної діяльності та трансформації сфери культури у сферу ідеології та політики.

За політичною орієнтацією та партійною належністю. Членами політичних партій на платформі конституціоналізму та федералізму були М. П. Василенко, Д. І. Багалій, М. М. Могилянський, В. О. Романовський (партія кадетів). Лідером Товариства українських прогресистів (далі — ТУП) та Української партії соціалістів-федералістів (далі — УПСФ) був С. О. Єфремов. П. Я. Стебницький очолював петербурзький осередок ТУПу та був членом УПСФ. На початок 1918 рр. частина наукової інтелігенції відійшла від активної політичної діяльності, обмежившись виключно професійною діяльністю та в майбутньому в умовах однопартійної диктатури зайняла позицію політичного нейтралізму [26, с. 34–45]. Їхні світоглядні та ідеологічні погляди, устремління і досвід у наступному реалізовувалися на відповідних посадах у державних структурах УНР і наукових посадах УАН–ВУАН.

Участь в енциклопедичних і біографічних проєктах. Багато співробітників були залучені до праці у Біографічній комісії, маючи вже відповідний практичний досвід. Так, К. М. Антонович-Мельник, Г. Л. Берло, С. О. Єфремов (гурток В. Б. Антоновича), Д. І. Багалій («Биографический словарь профессоров и преподавателей» історико-філологічного факультету Харківського університету). Співавтором «Малороссийского гербовника» та укладачем «Малороссийского родословника» був В. Л. Модзалевський. У найпрестижніших російських енциклопедичних виданнях (словниках «Брокгауза — Ефрона», «Гранат») брали участь П. Я. Стебницький, М. П. Василенко⁷, В. В. Міяковський, М. М. Могилянський.

⁷ Так, для словника «Брокгауза — Ефрона» М. П. Василенко написав статтю про М. С. Грушевського. У «Новом энциклопедическом словаре» Ф. А. Брокгауза и И. А. Эфрона були вміщені статті М. М. Могилянського про письменників і діячів культури — Миколу Вербицького, Володимира

О. О. Тулуб уклав «Словник псевдонімів українських письменників» (1918). У 1920 р. П. Я. Стебницький очолив Комісію «Енциклопедичного словника» при Спільному зібрані УАН, до якої також входили С. О. Єфремов, М. П. Василенко. Під час праці у Біографічній комісії Ф. Л. Ернст ініціював і брав участь у підготовці кількох біографічних словників діячів української культури: «Довідник українських музейників. Меценати України», «Енциклопедія української архітектури», «Словник українських художників» [32, с. 574–577].

За іншими корпоративними ознаками. Оскільки майже всі співробітники Біографічної комісії були пов'язані між собою дружніми чи й родинними стосунками, спільним навчанням тощо, додаткові відомості щодо цього дають змогу повніше зрозуміти, як формувався склад Комісії та здійснювалася робота. Проілюструємо цю тезу кількома прикладами. Скажімо, майбутній Президент УАН В. І. Вернадський був пов'язаний родинними, дружніми, науковими тощо стосунками майже з усіма співробітниками біографічної комісії. До прикладу, В. Л. Модзалевський був сином його двоюрідної сестри по жіночій лінії Олександри Іванівни Модзалевської, у дівочтві Константинович). Безпосереднє знайомство вчених відбулося у 1898 р. і розвивалося у межах спільних генеалогічних зацікавлень до рівня більш тісних ділових (обрання секретарем Комісії для розробки законопроекту про заснування УАН) відносин [13, с. 650]. Низка діячів Комісії разом навчалися. В. О. Романовський й Ф. Л. Ернст — у Глухівській гімназії (закінчили у 1909 р.; раніше Глухівську прогімназію закінчив М. П. Василенко) та історико-філологічному факультеті університету Св. Володимира, який закінчили відповідно 1914 та 1918 рр. У 1910–1915 рр. вони разом працювали в етнографічному гуртку М. В. Довнар-Запольського. Про ці роки В. О. Романовський писав: «Самым близким моим другом и товарищем по классу был Федор Ернст. Во время гимназии мы очень с ним дружили и в студенческие годы» [4, с. 97]. Окрім них історико-філологічний факультет у різні роки закінчили Д. І. Багалій (1880 р.), О. М. Андріяшев (1886 р.), О. О. Тулуб (прослухав курс лек-

Винниченка, Миколу Воронова, Михайла Драгоманова, Віктора Забілу, Панаса Мирного, Олександра Олеса тощо.

цій), Д. М. Ревуцький (1906 р.), П. І. Рупін П. І. (1916 р.). Н. Д. Полонська та Н. Ю. Мірза-Авакянц майже одночасно навчалися на Київських Вищих жіночих курсах (закінчили у 1906 та 1907 рр.) та історично-філологічному відділенні (з 1907 р.), що функціонувало для жінок під опікою Київського Імператорського університету Св. Володимира. Раніше це відділення закінчила К. М. Мельник. Випускниці Вищих жіночих курсів брали участь у роботі гуртка при університетському археологічному музеї, котрим опікувався з 1872 по 1898 р. В. Б. Антонович. До гуртка входили ентузіасти, дослідники стародавньої історії України.

Прослухали курс лекцій, брали участь у семінарах і вважали себе учнями та належали до школи В. Б. Антоновича (за Д. І. Багалієм — «Київська документальна школа») — Д. І. Багалій, М. П. Василенко, О. М. Андріяшев, С. О. Єфремов, К. М. Мельник. До школи В. Б. Антоновича належали (через М. В. Довнар-Запольського) Н. Д. Полонська-Василенко, Ф. Л. Ернст, В. О. Романовський, Н. Ю. Мірза-Авакянц. В. Б. Антонович мав глибокий вплив на формування світогляду, наукових уподобань, позитивізму в наукових практиках своїх учнів.

Із 1903 рр. М. М. Могилянський, М. П. Василенко та С. О. Єфремов разом працювали в Києві у редакції газети «Киевские отклики». Батьки К. М. Мельник та Н. Ю. Мірза-Авакянц (у дівоцтві — Дворянська) працювали в галузі земської медицини на Полтавщині.

Чернігівський період 1911–17 рр. співпав у долях В. Л. Модзалевського та М. М. Могилянського. У ці роки М. В. Модзалевський очолював історичний музей, керував справами ЧГУАК, редагував 9–11 випуски «Трудів» ЧГУАК, був секретарем Чернігівського губернського дворянського зібрання, «Просвіти». Ініціював створення видавництва «Сіверянська думка», займався пам'яткоохоронною діяльністю. М. М. Могилянський у 1918–20-х рр. був секретарем Голови видавництва «Сіверянська думка».

Перший керівничий Біографічної комісії В. Л. Модзалевський зустрівся із М. П. Василенком восени 1902 р. [36, с. 6]. Їх пов'язав спільний інтерес до історії України-Гетьманщини, праця в архівах, «Киевской старине» (з 1904 р.). Упродовж 1907–1917 рр. В. Л. Модзалевський

жив в Петербурзі, листувався із М. П. Василенком («Як Вам прив'язан всею душою...»; «...Не лишнім вважаю признатися Вам в своїй горячій любові, граничачій с поклонением») [36, с. 9]. Приблизно від 1911 р. М. В. Модзалевський за сприяння М. П. Василенка переїхав до Чернігова. У 1910–1912 рр. М. П. Василенко за пропозицією М. С. Грушевського взявся за видання щоденника генерального підскарб'я Я. Марковича. Допомогавав йому в цій праці В. Л. Модзалевський (копіювання щоденника). У наступні роки М. П. Василенко як член Археографічної комісії НТШ у Львові стежив за підготовкою кількох археографічних видань, що готувалися В. Л. Модзалевським [14, с. 348–349]. У 1918 р. той працював в Міністерстві світи, яке очолював М. П. Василенко.

Майже в одні й ті ж роки закінчили історико-філологічний факультет Петербурзького університету В. В. Міяковський (після 1911 р.) та П. І. Зайцев (1908–13 рр.). Із В. Л. Модзалевським В. В. Міяковський познайомився у травні 1918 р. із початком спільної праці у Архівно-бібліотечному відділі. На цю посаду його було запрошено П. І. Зайцевим, на той час заступником міністра освіти ЦР. Він також сприяв призначенню останнього на посаду Голови Архівної секції ВУКОПМІСу. З 1918 р. у квартирі Г. Нарбута, де проживав В. Л. Модзалевський, була розташована редакція журналу «Наше минуле». Редактором журналу був П. І. Зайцев. У квартирі Г. Нарбута часто збиралися причетні до журналу Д. І. Багалій, Ф. Л. Ернст, В. О. Романовський, М. П. Василенко, П. Я. Стебницький, В. В. Міяковський.

П. Я. Стебницький із С. О. Єфремовим зустрілися у 1896 р. у петербурзькому «салоні» О. Я. Кониського [20, с. 561]. В. О. Романовський разом із М. П. Василенком у 1914–1915 рр. готували збірку Магдебурзьких грамот лівобережних міст України. До праці у Біографічній комісії Г. Л. Берло була запрошена В. Л. Модзалевським в липні 1919 р. Вони познайомилися на початку ХХ ст. під час співпраці Г. Л. Берло з редакцією журналу «Киевская старина». Д. І. Багалієм були запрошені до праці в Біографічній комісії Н. Ю. Мірза-Авакянц, К. М. Антонович-Мельник. У важкі для Н. Д. Полонської-Василенко часи, що наступили у

зв'язку з арештом її чоловіка — академіка М. П. Василенка, він також клопотався про влаштування Наталії Дмитрівни до ВУАН. У Київському археологічному інституті в 1918–1924 рр. одночасно викладали різні історичні і мистецтвознавчі дисципліни Н. Д. Полонська-Василенко, В. Л. Модзалевський, В. О. Романовський, Ф. Л. Ернст, В. В. Міяковський.

У житті між співробітниками Біографічної комісії склалися довготривалі відношення, які мали теплий дружній характер, передбачали особисту підтримку⁸, спілкування, листування, співавторство, співпрацю. Такі стосунки були найкращими для спільної праці не тільки в УАН, а також в інших інституціях.

За належністю до жертв політичних репресій в СРСР–УРСР. Наукова кар'єра в ВУАН багатьох співробітників була перервана внаслідок застосування до них репресивних заходів, що в основі мали політичні мотиви. ВУАН, заснована ще до радянської влади, залишалася одним із bastionів «буржуазної науки і культури» та одним із об'єктів постійних атак влади. До 1929 р. внаслідок радикальних суспільних змін докорінно змінився соціальний статус науковців. Із авторитетної, матеріально та політично незалежної верстви населення наукова інтелігенція перетворювалася в соціально-невизначену категорію. Її було усунуто із науки, політики, суспільного життя. Таку долю розділили більшість співробітників Біографічної комісії.

У 1924 р. М. П. Василенко було засуджено по справі «Київського обласного центру дій» на 10 років ув'язнення, згодом амністований. По справі т. з. СВУ у 1929 р. на 10 років тюремного ув'язнення було засуджено С. О. Єфремова; до 10 років концтаборів — В. О. Пархоменко; до п'яти років — В. В. Міяковського. У 1930 р. Д. М. Ревуцького було звинувачено у «буржуазному націоналізмі» та розповсюдженні «петлюрівської ідеології». По справі «Київського обласного центру дій» було заарештовано В. О. Романовського (1931 р.). Після другого арешту в 1935 р. і звинувачення у співробітництві з урядом П. Скоропадського, членстві в контрреволюційних організаціях «Азбука», «Національне

⁸ Так, про похорон К. М. Антонович-Мельник на Байковому кладовищі поряд із В. Б. Антоновичем подбав В. В. Міяковський.

Об'єднання», організації друкованого органу «Союзу Відродження Росії», зв'язках із керівниками «Спілки визволення України» його засудили на п'ять років. Ф. Л. Ернста заарештовано у жовтні 1933 р., розстріляно 28 жовтня 1942 р. У 1938 р. було заарештовано та звинувачено в контрреволюційній націоналістично-терористичній діяльності та засуджено на 10 років виправно-трудових таборів Н. Ю. Мірзу-Авакянц, розстріляно на початку 1940 р. У 1937 р. П. І. Рулін отримав шість років заслання до Колими. Помер у таборі у Магадані в 1940 р. Були звільнені у 1933 р. із усіх посад у ВУАН Н. Д. Полонська-Василенко, М. М. Могилянський. 1934 р. Біографічна комісія разом із багатьма комісіями та підрозділами гуманітарного циклу припинила своє існування.

Колективний портрет діячів Біографічної комісії. Результати аналізу особового складу за зазначеними вище ознаками дають змогу окреслити наступний колективний портрет діячів Біографічної комісії. До основного складу Комісії у 1919–1933 рр. входило 24 особи. Із них шість осіб — керівники комісії, одинадцять — редактори відділів і підвідділів, сім — нештатні співробітники (з різною формою оплати праці), щодо трьох співробітників маємо обмаль інформації. Ще троє співробітників були залучені до комісії наприкінці її діяльності.

За віком у Комісії співпрацювало дві різних генерації, з яких дев'ять співробітників мали вік від 50 до 62 років, а дев'ять були у віці від 27 до 46 років. Найбільш старші за віком — керівний склад (5) та співробітники, що виконували «технічну» справу (6). Ближчі до них за віком (народжені в середині 1880-х – на початку 1890-х рр.) — редактори Комісії. При доборі кадрів мав місце й гендерний підхід (було залучено чотири жінки).

За походженням майже всі співробітники є представниками так званого «середнього» прошарку тодішнього суспільства, вихідцями із духовного, міщанського, селянського, військового стану, родини яких можна ототожнити із українською земською інтелігенцією. П'ять осіб походять із козацького роду. Відповідно, вони народжені в Києві, Чернігові, Харкові, а також у невеликих містах і селах Наддніпрянської України.

Усі співробітники комісії — особи з високим освітнім цензом, переважно гуманітарною (історичною) освітою, одержаною насамперед у Київському, а також Петербурзькому, Дерптському (1) університетах; 11 із них отримали освіту до початку ХХ ст. До роботи в УАН і Біографічній комісії займалися інтелектуальною працею (юристи з адвокатською практикою, викладачі середньої або вищої школи, журналісти, науковці), мали журналістські навички, наукові зацікавлення в галузі гуманітарних наук (літературознавство, історія, архівознавство, архівістика, генеалогія, джерелознавство, мистецтвознавство, пам'яткоохоронна діяльність). Переважна більшість осіб зробила власний суттєвий внесок в українську науку та культуру (Д. І. Багалій, С. О. Єфремов, М. П. Василенко, В. Л. Модзалевський та ін.).

Багато хто зі співробітників Біографічної комісії набули значний досвід громадської та колективної роботи у громадах, політичних партіях, наукових товариствах, брали участь у національно-визвольному русі на Наддніпрянщині, формували його ідеологію, були однодумцями щодо перспектив духовно-культурного та національного відродження українського народу. Дев'ять осіб пройшли школу Київської та Петербурзької громад, брали членство в партіях ліберально-демократичного спрямування. П'ять осіб займали високі державні посади (1917–1919 рр.) і зробили суттєвий внесок у державотворення, спрямований на організацію та розвиток науки і культури.

Співробітники старшої генерації (носії традиції корпоративного колективізму зі значним досвідом «словникової» роботи) сприймали працю в Комісії як продовження (спадкоємність) праці у Старій громаді (аналогічну, але сповнену новими уявленнями та ідеями) та виконували технічні завдання. Науковці середньої та молодшої генерації, добре підготовлені у професійному сенсі, очолили підвідділи II відділу (від середини ХVІІІ ст.).

Між співробітниками існували різні види наукових, корпоративних, дружніх контактів, які сприяли, в позитивному сенсі, кар'єрному злету, спільній творчій праці, стали основою для виникнення індивідуальних стосунків, особливих групових цінностей і норм поведінки.

Наукова кар'єра і подальша доля багатьох співробітників Біографічної комісії була перервана внаслідок застосування до них репресивних заходів, що в основі мали політичні мотиви і трагічні наслідки для долі кожного науковця.

Колективний портрет співробітників Біографічної комісії дає змогу вийти й на інші узагальнення, зокрема за **категорією «ідентичність»**. Особи, які працювали в Біографічній комісії, були пов'язані між собою різними чинниками, зокрема і тими, що розкриваються поняттям «ідентичності» [27, с. 192–204; 16, с. 39–65].

Через поняття «ідентичність» здійснюється ідентифікація та оцінка діяльності індивіда на різних соціальних ділянках, інтеграція набутого ним досвіду в єдине ціле, створюються характеристики особи, групи, події наповнюються комунікативним змістом. Поняття «ідентичність» віддзеркалює складність і багатошаровість взаємовідносин особи з навколишнім світом, входження індивіда до колективу, соціуму. Для розкриття окремих складових поняття «колективна біографія» співробітників Біографічної комісії ми використовували біографічні наративи співробітників Біографічної комісії та за їх допомогою намагалися показати, як біографія особи інтегрує різні життєві практики в єдине ціле.

На основі аналізу діяльності та персонального складу Біографічної комісії за обраними соціологічними ознаками можна стверджувати доволі усталену колективну (або групову) ідентичність її членів у зазначений період життя та праці в УАН за походженням, віком, освітою, професійними, політичними, релігійними, культурними тощо ознаками.

Поняття колективної ідентичності багатовимірне та невід'ємне від понять культурної і національної ідентичності. На прикладі біографічних сюжетів окремих співробітників ми констатували їхнє усвідомлення окремішності української національної культури (участь у громадах), прагнення до політичної автономії (участь у політичних партіях). Колективна ідентичність проглядається і в дружніх зв'язках і стосунках, світоглядних уподобаннях, спільному відчутті належності до українства.

Відштовхуючись від поняття колективної ідентичності можна розглядати діяльність Біографічної комісії (особли-

во в перші, найсприятливіші для діяльності Академії та її співробітників роки) з позиції таких атрибутів національної ідентичності як власне ім'я (Українська академія наук, Український біографічний словник, українські діячі), історична територія, історична пам'ять, система суспільних цінностей, патріотизм, українська мова тощо, закладених найперше в її установчих документах.

Поняття колективна ідентичність створює додатковий інструментарій у історико-біографічних дослідженнях при вирішенні певних завдань, зокрема при вивченні колективних біографій, створенні просопографічних портретів мікро- і макросоціальних груп. Це дає змогу вивчати різні контексти як окремих, так і колективних біографій.

Оцінка документів науково-методичного характеру та перспектив діяльності Комісії. У контексті колективного портрету Біографічної комісії заслуговує на увагу її керівний склад, який сприяв створенню теоретико-методичної бази Українського біографічного словника. Важливе значення для створення Біографічної комісії в структурі УАН і наукового обґрунтування її перших кроків і стратегії має той факт, що до її першого складу увійшли чотири особи, причетні до вироблення законопроекту про заснування УАН — Д. І. Багалій, М. П. Василенко, П. Я. Стебницький, В. Л. Модзалевський. Усі вони — першорядні постаті українського громадського, культурного та політичного життя кінця ХІХ ст. — 1910-х рр. ХХ ст., активні учасники національного відродження та національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Ця «інтелектуальна група» працювала над методичними документами Біографічної комісії, імплементувавши до них наукові, культурологічні, державницькі надбання доби національного відродження та національно-визвольних змагань, долучивши також значний власний організаторський досвід роботи, що й визначило подальший напрям діяльності Комісії.

Документи науково-методичного характеру, розроблені членами Комісії, дають змогу розкрити масштаби задуму та характер Біографічного словника, скласти уявлення про шляхи та методику реалізації проекту⁹. Визначаючи

⁹ Докладніше про діяльність комісії див.: [31, с.16-40; 33, с. 136–179; 40].

мету та завдання, автори програмних документів — В. М. Модзалевський, Д. І. Багалій, П. Я. Стебницький розглядали цей проект як один із аспектів «національного будівництва» у контексті діяльності Української академії наук. Про ґрунтовність підготовки до масштабної роботи свідчать назви методичних і організаційних документів: «Докладна записка про програм та порядок видання Біографічного словника Українських діячів науки, літератури, історії, мистецтва та громадського Руху» (В. Л. Модзалевський), «Доповідь акад. Д. І. Багалія про завдання та методику Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України», «Інструкція для співробітників Постійної Комісії для складання Біографічного словника українських діячів при Українській Академії Наук» (В. Л. Модзалевський), «Додаткові пояснення до „Інструкції для співробітників Постійної комісії для складання Біографічного Словника українських діячів при Українській Академії Наук”» (П. Я. Стебницький), «Пропозиції щодо організації роботи співробітників Постійної комісії для складання Біографічного словника українських діячів» [40, с. 37–68].

У документах йшлося про принципи побудови біографічного словника, визначення хронологічних меж, критерії відбору персоналій, мову, побудову статті (дефініція, дати життя, змістова частина, бібліографія) тощо. У критеріях добору осіб враховувалися такі параметри як територія, поліетнічність, багатоконфесійність. Особлива увага приділялася «біобібліографічному характеру» словника. Однією з відмінностей від попередніх енциклопедичних і біографічних словників періоду Російської імперії стала переважно українська джерельна база, на якій він мав створюватися [40, с. 45]. Архітектура Біографічного словника була зорієнтована на кращі зразки енциклопедичних видань, що існували на той час.

Проаналізуємо два документи — «Докладну записку про програм та порядок видання Біографічного словника Українських діячів науки, літератури, історії, мистецтва та громадського Руху» (В. Л. Модзалевський; 10.12.1918) та «Доповідь акад. Д. І. Багалія про завдання та методику Постійної комісії для складання Біографічного словни-

ка діячів України» (Д. І. Багалій; 23.02.1919). На наш погляд, це дасть змогу краще зрозуміти принципи створення Біографічного словника у контексті наукових уявлень того часу та особливостей політичної ситуації.

У першому документі, автором якого є В. Л. Модзалевський, використано ерудицію, власний організаційний досвід у підготовці реформування архівної справи (державна власність на архівні документи та створення Національного архіву Української держави), розпочатого урядом Української держави П. Скоропадського. В. Л. Модзалевський виніс у заголовок маркери, пов'язані з носіями українського інтелектуального надбання минулих століть — «діячі науки, літератури, історії, мистецтва та громадського Руху». Духовна сутність спадщини, імена її діячів від киеворуської князівської доби до культури Новітньої України на зламі ХІХ–ХХ ст. були обрані за основу виокремлення української культури від російської, польської тощо. Цю думку він закріплює в тексті: «...дані про їх наукові праці, про умови й впливи... будуть дуже корисними для нас і для вивчення нашого минулого, та пізнання, як розвивалися серед людей ідеї наукові, громадські та інші» [40, с. 37, 38]. Вона перетинається із позицією культурницької (громадівської) еліти щодо національної свідомості, яка спирається на обумовлені культурою символи, цінності, ідеї.

Другий документ, очевидно, є результатом спільного обговорення першого та розвитку його головних тез. Д. І. Багалій акцентував у назві своєї доповіді на «діячах України». Таке формулювання у ширшому сенсі увійшло до офіційної назви Комісії — «Постійна комісія для складання Біографічного словника діячів України».

За головний принцип побудови словника обидва автори обирають територіальний, маючи на увазі територію Наддніпрянщини та Наддністрянщини. Тобто територія виступає одним із визначальних чинників «колективної ідентичності», а саме національної приналежності. Автори поширюють поняття «українець» («українські діячі», «український народ», «українська держава») на події від князівських часів до сьогодення на всій зазначеній території.

За Д. І. Багалієм, територіальний принцип поширюється на давні часи, але щодо більш пізнього періоду він пропо-

нує етноцентричний підхід. На його думку, в X – середині XIX ст. національна належність визначалася етнічним походженням особи. Із політизацією національного руху належність до національної культури передбачала свідому самоідентифікацію особи і вона була віддзеркалена в критеріях відбору осіб до Біографічного словника.

Територіальний підхід як визначальний чинник при обранні критеріїв відбору осіб для створення словника (пошук національної ідентичності) у сукупності із хронологічним принципом дозволяють зробити висновок про усвідомлення авторами необхідності створення національного за характером словника, залучити певних «українських діячів» до пошуку та обґрунтування спільного історичного минулого.

Із таких позицій автори засадничих методологічних документів Комісії підходять і до критеріїв відбору персоналій. Головну проблему вони бачать у розподілі «наукових і громадських діячів» за національно-культурною приналежністю — українською, російською, польською тощо, маючи на увазі подвійність (або й множинність) самоідентифікації.

Такій підхід до самоідентифікації з українською етнічною спільнотою відповідав класифікації націй на державні (історичні) та бездержавні (неісторичні), запропонованій К. Марксом і Ф. Енгельсом. Оцінюючи ситуацію щодо самоідентифікації з певною нацією, що склалася в Україні на рубежі століть, сучасний український історик І. Гирич, на наш погляд, достатньо аргументовано пояснює, чому автори документів приділили цьому аспекту таку увагу. На його думку, коли йдеться про належність до української нації, яка не є історичною, то «...доречно говорити про подвійну, часом і потрійну самоідентифікацію. Особливо для ранніх етапів національного руху. Людина визнавала себе особою українського походження, але політичним росіянином або поляком, угорцем тощо... На вищій стадії національного самоусвідомлення характерним було зараховувати себе одночасно до етнічної та політичної національної спільнот...» [15, с. 12].

Обидва автори наголошують також на дотриманні хронологічного принципу побудови Біографічного словника: від київської (князівської; «староруської») доби і до наших часів, акцентуючи безперервність і «тяглість» історичного процесу «України-Руси», закладених як базові принципи

в працях В. Б. Антоновича, розвинутих в науковій схемі М. С. Грушевського. Відповідно цим міркуванням розподіл підвідділів I-го відділу передбачався у відповідності до періодизації українського історичного процесу — староруська доба, литовсько-польська доба, гетьманська доба. За пропозицією Д. І. Багалія робота II-го відділу (що займався періодом від другої половини XVIII ст.) була організована за систематичним принципом — «по царинах людської діяльності» (вчені, письменники, митці, музиканти тощо).

За основу діяльності Біографічної комісії Президія УАН затвердила документ, представлений Д. І. Багалієм. На цій основі розроблялися інші інструктивні документи і в перші роки здійснювалася поточна робота Біографічної комісії.

Із початку 1920-х рр. під дією політико-ідеологічних настанов теоретико-методологічна база Біографічного словника поступово почала змінюватися. Це віддзеркалилася на джерельній базі, критеріях відбору осіб і змістовній частині біографічних статей. Советизованим керівництвом ВУАН поступово вносилися зміни в методичні документи, прийняті на початку діяльності Комісії. Пропонувалося, наприклад, виключити із слівника князів, представників духовенства, а також істориків, митців і представників різних сфер діяльності, оголошених буржуазними націоналістами (скажімо, В. Б. Антоновича). Натомість зростала кількість пропозицій щодо поширення представництва сучасних (спочатку передбачалося, що у Біографічний словник будуть включені діячі, які померли до 1919 р.) революційних, військових і партійних діячів, ударників праці, винахідників тощо. Змінено статус Комісії серед установ ВУАН: 11 лютого 1924 р. Комісію було приєднано до установ Першого, Історично-філологічного відділу, а 8 квітня 1931 р. — переведено до установ Другого, Соціально-економічного відділу. Ліквідована згідно з постановою Президії ВУАН 13 лютого 1934 р.

Завдяки виваженій науково-кадровій політиці Президії УАН у період першого десятиліття її діяльності для роботи в Біографічній комісії було зібрано колектив із великими потенційними можливостями, спрямований на вирішення актуальних українознавчих соціогуманітарних завдань, спроможний виконати доручену справу на високому науко-

вому рівні, у відповідності до суспільного запиту доби українізації.

Умовний колективний портрет співробітників Біографічної комісії дає право стверджувати, що основою особового складу була українська інтелектуальна еліта, переважну більшість якої складала інтелігенція гуманітарних фахів вищої кваліфікації. Її діяльність є важливою складовою процесу національного відродження. Саме гуманітарії створюють національну ідею, надають їй теоретичне обґрунтування та концептуальний зміст, просвітницькою діяльністю формують національну свідомість [12, с. 125; 19; 26, с. 39; 34; 35].

Запрошення до участі в «Постійній комісії для складання Біографічного словника діячів України» фахівців і практиків високого професійного ґатунку таких як Д. І. Багалій, В. Л. Модзалевський, П. Я. Стебницький, М. П. Василенко та інших стало запорукою визначення її ідеології, створення методичних документів, розробки адекватних і докладних до них принципів створення та відповідної техніки виконання.

Методичні документи, розроблені під завдання «Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України», відповідають рівню тогочасних наукових знань і домінуючим культурно-політичним тенденціям. У них використані досвід і традиції національної історіографії та джерелознавства про самобутність історії, суспільних і культурних форм українського народу, окремішньо-національне начало, ідею консолідації українського народу на етнонаціональних засадах і пріоритети, спрямовані на матеріалізацію української національної ідеї у часи національно-культурного відродження.

Залучення методології дослідження колективної праці в соціальному, культурологічному, політичному, наукознавчому, інтелектуальному та інших контекстах у науці переслідує також мету дійти згодо щодо того, як саме створюється «колективний науковий продукт». Про перспективи розвитку такого історіографічного напрямку слушно зауважив В. Андреев: «Механізм створення колективної наукової продукції з історії поки що не став предметом окремого

дослідження (ні історіографії, ні інтелектуальної історії, ні соціальної психології, ні наукознавства), хоча у перспективі оволодіння цими навичками могло б збільшити обсяг якісної наукової продукції» [1, с. 21]. Тому тема колективної біографії залишається багатомірною та перспективною в історико-біографічних дослідженнях.

1. Андреев В. Інтегральний напрям сучасної історіографії : інтелектуальна історія [Текст] / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / гол. ред. В. Смолій, відпов. ред. І. Колесник. – К., 2005. – Вип. 1. – С. 17–22.
2. Андреев В. Історик «другого плану» в персональній ієрархії українського історичного співтовариства [Текст] / В. Андреев // Там само. – 2009. – № 4. – С. 296–297.
3. Багалій Д. І. Вибрані пр. [Текст] / Д. І. Багалій. – у 6 т. – Х. : ХП «НУА», 1999. – Т. 1. – 600 с.
4. Білокінь С. І. Із старого листування (Віктор Олександрович Романовський (1890–1971 рр.) [Текст] / С. І. Білокінь // Сіверщина в історії України. – 2011. – Вип. 4. – С. 95–120.
5. Варава Т. В. Словникові комісії УАН–ВУАН [Текст] / Т. В. Варава // Бібліотечний вісник. – К., 2000. – № 3. – С. 24–27.
6. Варава Т. В. Основні етапи діяльності «Постійної комісії для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (1918–1933)» [Текст] / Т. В. Варава // Рукописна та книжкова спадщина України : археограф. дослідж. унікальних архів. та бібліот. фондів. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 130–137.
7. Вересовська Т. В. Видавнича та бібліографічна діяльність Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права (1918–1928) [Текст] / Т. В. Вересовська // Бібліотечний вісник. – К., 2000. – № 2. – С. 45–50.
8. Вересовська, Т. В. Видавнича та бібліографічна діяльність Комісії звичаєвого (народного) права Соціально-економічного відділу УАН–ВУАН (1918–1928 рр.) [Текст] / Т. В. Вересовська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. пр. – К., 2000. – Вип. 2. – с. 239–252.
9. Вербиленко, Г. Праці Постійної комісії історично-географічного словника Української землі ВУАН — джерело написання «Історії міст і сіл України» [Текст] / Г. Вербиленко // Історія України : маловідомі імена, події, факти. – 2010. – Вип. 36. – С. 386–396.
10. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біограф. довідник [Текст] / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – 253 с.
11. Видатні вчені національної Академії наук України: особові архівні фонди академіків і членів кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918–1998) [Текст] / гол. ред. кол. О. С. Онищенко : путівник. – К., 1998. – 306 с.
12. Винарчук Т. В. Структура національної еліти українців періоду визвольних змагань та державотворення [Текст] / Т. В. Винарчук // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. держ. ун-ту : XXIII темат. вип. «По-

- літична еліта в історії України». – Запоріжжя : «Просвіта», 2008. – С. 116–126.
13. *Володимир* Іванович Вернадський: листування з українськими вченими [Текст] / редкол. : А. Г. Загородній, О. С. Оніщенко, В. А. Смолій та ін. ; уклад. О. С. Оніщенко, В. Ю. Афіані, Л. А. Дубровіна та ін. – К., 2012. – Кн. 2, ч. 1. – 741 с.
 14. *Гирич* І. Б. М. Грушевський і М. П. Василенко (до історії творчих взаємин) [Текст] / І. Гирич // Укр. археограф. щорічник : нова серія. – Вип. 3/4 (Укр. археограф. зб. Т. 6/7). – К., 1999. – С. 344–355.
 15. *Гирич* І. Формування модерної української нації : теорія і суспільні виклики (XIX – початок XX ст.) [Текст] / І. Гирич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 112 с.
 16. *Гнатюк* О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність [Текст] / О. Гнатюк. – К. : Критика, 2005. – 529 с.
 17. *Грушевський* М. Иллюстрированная история Украины [Текст] / М. С. Грушевський ; сост. И. Брояк – К. : МПП «Левада», 1996. – 696 с.
 18. *Ефименко* П. С. Потребность в биографическом словаре южнорусских деятелей и несколько слов о его программе [Текст] / П. С. Ефименко // Киев. старина. – 1886. – Т. 14. – С. 805–809.
 19. *Єкельчик* С. Пробудження нації : до концепції історії Українського національного руху другої половини XIX ст. [Текст] / С. Єкельчик. – Мельбурн : Ун-т ім. Монаша : Від славістики, 1994. – 125 с.
 20. *Єфремов* С. Лицар нездоланий [Текст] / С. Єфремов // Стебницький П. Я. Вибрані твори / упоряд. та вступ. ст. І. Старовойтенко. – К. : Темпора, 2009. – С. 560–565.
 21. *Іваницька* С. Г. Українська ліберально-демократична партійна еліта: «Колективний портрет» (кінець XIX – початок XX століття) [Текст] / С. Г. Іваницька. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – С. 209–244.
 22. *Історія Академії наук України 1918–1923* : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. П. С. Сохань. – К. : Наук. думка, 1993. – 379 с.
 23. *Історія Національної Академії наук України. 1924–1928* : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. О. С. Оніщенко. – К. : НБУВ., 1998. – 762 с.
 24. *Історія Національної Академії наук України. 1929–1933* : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. П. С. Сохань. – К., 1998. – 542 с.
 25. *Історія Національної Академії наук України. 1934–1937* : док. і мат. [Текст] / відпов. ред. О. С. Оніщенко. – К., 2003. – 829 с.
 26. *Касьянов* Г. Українська інтелігенція 1920-х –30-х років: Соціальний портрет та історична доля [Текст] / Г. Касьянов. – К : «Глобус» ; «Вік» ; Едмонтон, 1992. – 175 с.
 27. *Колесник* І. Українська історіографія: концептуальна історія [Текст] / І. І. Колесник. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2013. – 566 с.
 28. *Коляда* І. А. Формування інтелігенції Наддніпрянської України в другій половині XIX – початку XX століття [Текст] / І. А. Коляда // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Вип. 7. – С. 225–234.

29. *Лисяк-Рудницький І.* Інтелектуальні початки нової України [Текст] / І. Лисяк-Рудницький // *Лисяк-Рудницький І. Історичне есе* : в 2 т. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – С. 173–191.
30. *Лотоцький О.* Українська колонія в Петербурзі [Текст] / О. Лотоцький // *Хроніка 2000* : укр. культуролог. альманах. – К., 2003. – Вип. 55–56 : Санкт-Петербург і культура України. – С. 638–806.
31. *Ляшко С. М.* Біографічна довідкова справа в Україні (60-ті рр. ХІХ – 40-і рр. ХХ ст.) [Текст] / С. М. Ляшко. – Запоріжжя : Дике поле, 2006. – 85 с.
32. *Ляшко С. М.* З історії української біографічної довідкової справи: біографічні довідкові і довідкові видання 1920–1930-х рр., які не побачили світу [Текст] / С. М. Ляшко // *Наук. праці НБУВ.* – К., 2013. – Вип. 37. – С. 568–601.
33. *Ляшко С. М.* Керівничий Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України М. М. Могилянський: досвід просопографічного дослідження [Текст] / С. М. Ляшко // *Укр. біографістика* : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 6. – С. 136–179.
34. *Магочій П.* Українське національне відродження. Нова аналітична структура [Текст] / П. Магочій // *УІЖ.* – 1991. – № 3. – С. 97–107.
35. *Мойсеїв І.* Національна еліта, її культурна й політична роль [Текст] / І. Мойсеїв // *Розбудова держави.* – 1996. – № 6. – С. 11–14.
36. *Оглоблин О.* Микола Василенко й Вадим Модзалевський [Текст] / О. Оглоблин // *УІ.* – 1966. – № 3–4. – С. 5–25.
37. *Папакіна Т.* Документальна спадщина комісій порайонованого дослідження історії України Всеукраїнської Академії наук (1924–1932) [Текст] / Т. Р. Папакіна // *Наук. праці НБУВ.* – К., 2001. – Вип. 7. – С. 232–240.
38. *Папакіна Т.* Комісія для дослідження історії Західної України Всеукраїнської Академії наук: наук.-бібліограф. доробок (1925–1933) [Текст] / Т. Р. Папакіна // *Бібліотеч. вісник.* – К., 2001. – № 3. – С. 35–39.
39. *Перший* піврік існування Української Академії наук у Києві та на черк її праць до кінця 1919 року [Текст]. – К., 1919. – С. 92–102.
40. *Постійна* комісія УАН–ВУН для складання Біографічного словника діячів України. 1918–1933 : Документи. Матеріали. Дослідження [Текст] / авт.-уклад. С. М. Ляшко. – К., 2003. – 687 с.
41. *Стариков Г. М.* Діяльність комісії із вивчення соціально-економічної історії України ХVІІІ–ХІХ ст. (1929–1934 рр.) [Текст] / Г. М. Стариков // *Сумська старовина.* – Суми, 2009. – № 28–29. – С. 43–58.
42. *Циганкова Е.* Комісії дослідів з історії Близького Сходу ВУАН (1930–1933) [Текст] / Е. Циганкова // *Східний світ.* – 1998. – № 1–2. – С. 167–183.
43. *Юркова О.* Діяльність науково-дослідної кафри історії України М. С. Грушевського (1924–1930) [Текст] / О. Юркова. – К., 1999. – 433 с.

REFERENCES

1. Andrieiev, V. (2005). *Intehralnyi napriam suchasnoi istoriografii : intelektualna istoriia* [Integral direction of modern historiography,

- intellectual history]. In *Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky* [Eidos. Almanac on Theory and History of Historical Science] (Vol. 1, pp. 17–22). Kyiv [in Ukrainian].
2. Andrieiev, V. (2009). *Istoriya «druhoho planu» v personalnii hierarkhii ukrainskoho istorychnoho spivtovarystva* [Historian «second plan» in the personal hierarchy Ukrainian Historical Society]. In *Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky* [Eidos. Almanac on Theory and History of Historical Science] (Vol. 4, pp. 296–297). Kyiv [in Ukrainian].
 3. Bahalii, D. I. (1999). *Vybrani pratsi* [Selected Works] (6th ed.). Kharkiv: KhHI «NUA», (1). [in Ukrainian].
 4. Bilokin, S. I. (2011). *Iz staroho lystuvannia (Viktor Oleksandrovych Romanovskiy (1890–1971 rr.))* [From the old correspondence (Victor Alexandrovich Romanov (1890–1971 biennium))]. In *Sivershchyna v istorii Ukrainy* [Siverschyna in the history of Ukraine] (Vol. 4, pp. 95–120). Kyiv. [in Ukrainian].
 5. Varava, T. V. (2000). *Slovnykovi komisii UAN–VUAN* [Slovnykovi komisii UAN-VUAN]. *Bibliotechnyi visnyk* [Bibliotechnyi visnyk], 3, 24–27. [in Ukrainian].
 6. Varava, T. V. (2000). *Osnovni etapy diialnosti «Postiinoi komisii dlia skladannia slovnyka ukrainskykh diiachiv nauky, istorii, mystetstva ta hromadskoho rukhu (1918–1933)»* [Osnovni etapy diialnosti «Postiinoi komisii dlia skladannia slovnyka ukrainskykh diiachiv nauky, istorii, mystetstva ta hromadskoho rukhu (1918–1933)»]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy : arkheohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv* [Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkheohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv] (Vol. 5, pp. 130–137). Kyiv. [in Ukrainian].
 7. Veresovska, T. V. (2000). *Vydavnycha ta bibliohrafichna diialnist Komisii dlia vyvchennia istorii zakhidno-ruskoho ta ukrainskoho prava (1918–1928)* [Publishing and bibliographical activities of the Commission to study the history of Western Russian and Ukrainian law (1918–1928)]. *Bibliotechnyi visnyk* [Bibliotechnyi visnyk], 2, 45–50. [in Ukrainian].
 8. Veresovska, T. V. (2000). *Vydavnycha ta bibliohrafichna diialnist Komisii zvychaievoho (narodnoho) prava Sotsialno-ekonomichnoho viddilu UAN–VUAN (1918–1928 rr.)* [Publishing and customary bibliographic activities of the Commission (national) law Socio-Economic Section UAS–UAS (1918–1928 biennium)]. In *Arkheoznavstvo. Arkheohrafia. Dzhereloznavstvo* [Archival. Archeology. Chronology] (Vol. 2, pp. 239–252). Kyiv. [in Ukrainian].
 9. Verbylenko, H. (2010). *Pratsi Postiinoi komisii istorychno-heohrafichnoho slovnyka Ukrainskoi zemli VUAN — dzherelo napysannia «Istorii mist i sil Ukrainy»* [Proceedings of the Standing Committee of the historical-geographical dictionary UAS Ukrainian land — a source of writing «History of cities and villages of Ukraine»]. In *Istoriia Ukrainy : malovidomi imena, podii, fakty* [History of Ukraine: Little-Known Names, Events, Facts] (Vol. 36, pp. 386–396). [in Ukrainian].

10. Verstiuk, V. (1998). *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady: biohrafichniy dovidnyk* [Figures of the Ukrainian Central Rada: biohr. directory]. Kyiv. [in Ukrainian].
11. *Vydatni vcheni natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy: osobovi arkhivni fondy akademikiv i chleniv korespondentiv u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1918–1998): putivnyk* [Prominent scientists of National Academy of Sciences of Ukraine: personal archive funds academicians and corresponding members of the National Library of Ukraine Vernadsky (1918–1998) : guidebook] (1998). Kyiv. [in Ukrainian].
12. Vynarchuk, T. V. (2008). *Struktura natsionalnoi elity ukraintsiv periodu vyzvolnykh zmahan ta derzhavotvorennia* [The structure of the national elite Ukrainian period of liberation and state]. In *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu* [Research works of History Department of Zaporozhye State University] (Vol. XXIII. «Politychna elita v istorii Ukrainy», pp. 116–126). Zaporozhye: «Enlightenment». [in Ukrainian].
13. *Volodymyr Ivanovych Vernadskyy: lystuvannia z ukrainskymy vchenymy* [Vladimir Vernadsky, correspondence with Ukrainian scientists] (2012). (B. 2, p. 1). Kyiv. [in Ukrainian].
14. Hyrych, I. B. (1999). *M. Hrushevskyy i M. P. Vasylenko (do istorii tvorchykh vzaiemyn)* [M. Grushevskiy and M. P. Vasilenko (creative relationship to history)]. In *Ukrainskyi arkhieohrafichnyi shchorichnyk : nova seriia* [Ukrainian Archaeological Yearbook: new series] (Vol. 3/4, pp. 344–355). Kyiv. [in Ukrainian].
15. Hyrych, I. (2014). *Formuvannia modernoi ukrainskoi natsii : teoriia i suspilni vyklyky (XIX – pochatok XX st.)* [The formation of the modern Ukrainian nation: theory and social challenges (XIX – early XX centuries)]. Ternopil: Educational book – Bogdan. [in Ukrainian].
16. Hnatiuk, O. (2005). *Proshchannia z imperiieiu. Ukrainski dyskusii pro identychnist* [Farewell to the Empire. Ukrainian debate about identity]. Kyiv : Critics. [in Ukrainian].
17. Hrushevskyy, M. (1996). *Yllyustryrovannaia ystoria Ukrayny* [Yllyustryrovannaya History of Ukraine]. Kyiv : WFP «Levada». [in Ukrainian].
18. Efymenko, P. S. (1886). *Potrebnost' v biograficheskom slovare juzhnorusskikh dejatelej i neskol'ko slov o ego programme* [The needs in the South byohrafycheskom dictionary Russians and deyateley Several words about ego programs]. In *Kievskaja starina* [Kiev old] (Vol. 14, pp. 805–809). Kyiv. [in Russian].
19. Yekelchuk, S. (1994). *Probudzhennia natsii : do kontseptsii istorii Ukrainskoho natsionalnoho rukhu druhoi polovyny XIX st.* [Wake Nation: the concept of the history of the Ukrainian national movement in the second half of the XIX century]. Melbourne: University. Monash: Vidavnytstvo Slavic Studies. [in Ukrainian].
20. Yefremov, S. (2009). *Lytsar nezdolannyi* [Knight irresistible]. In *Stebnytskyi P. Ya. Vybrani tvory* [Selected Works] (pp. 560–565). Kyiv : Tempora. [in Ukrainian].
21. Ivanytska, S. H. (2011). *Ukrainska liberalno-demokratychna partiina elita: «Kolektyvnyi portret» (kinets KhIKh – pochatok KhKh stolittia)* [Ukrainian Liberal Democratic party elite «collective portrait» (late

- XIX – early XX century)] (pp. 209–244). Zaporozhye: Education. [in Ukrainian].
22. *Istoriia Akademii nauk Ukrainy 1918–1923: dokumenty i materially* [History of the Academy of Sciences of Ukraine 1918–1923: Documents and Materials] (1993). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
 23. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1924–1928: dokumenty i materially* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1924–1928: Documents and Materials] (1998). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
 24. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1929–1933: dokumenty i materially* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1929–1933: Documents and Materials] (1998). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
 25. *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1934–1937: dokumenty i materially* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1934–1937: Documents and Materials] (2003). Kyiv: Vernadsky National Library. [in Ukrainian].
 26. Kasianov, H. (1992). *Ukrainska intelihentsiia 1920-kh –30-kh rokiv: Sotsialnyi portret ta istorychna dolia* [Ukrainian intelligentsia 1920–30 years: Social Portrait and historical destiny]. Kyiv: «Globe»; «Age»; Edmonton. [in Ukrainian].
 27. Kolesnyk, I. (2013). *Ukrainska istoriografii: kontseptualna istoriia* [Ukrainian historiography: a conceptual history]. Kyiv: Institute of History of Ukraine NASU. [in Ukrainian].
 28. Koliada, I. A. (2009). *Formuvannia intelihentsii Naddniprianskoi Ukrainy v druhii polovyni KhIKh – pochatku KhKh stolittia* [Formation intellectuals Dnieper Ukraine in the second half of XIX – early XX century]. In *Naddniprianska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati* [Dnepr Ukraine: historical processes, events, figures] (Vol. 7, pp. 225–234). Dnepropetrovsk: DNU. [in Ukrainian].
 29. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). *Intelektualni pochatky novoi Ukrainy* [Intelligent new beginnings Ukraine] (2 th ed., Vol. 1, pp. 173–191). Kyiv: Foundations. [in Ukrainian].
 30. Lototskyi, O. (2003). *Ukrainska koloniia v Peterburzi* [Ukrainian colony in St. Petersburg]. In *Khronika 2000: ukrainskyi kulturolohichnyi almanakh* [Chronicle 2000: Ukrainian cultural almanac] (Vol. 55–56: St. Petersburg and culture of Ukraine, pp. 638–806.). Kyiv. [in Ukrainian].
 31. Liashko, S. M. (2006). *Biohrafichna dovidkova sprava v Ukraini (60-ti rr. XIX – 40-i rr. XX st.)* [Biography case in Ukraine (60-ies. XIX – 40-ies. XX century)]. Zaporozhye: Wild field. [in Ukrainian].
 32. Liashko, S. M. (2013). *Z istorii ukrainskoi biohrafichnoi dovidkovi spravy: biohrafichni dovidkovi i dovidkovi vydannia 1920–1930-kh rr., yaki ne pobachyly svitu* [History of Ukrainian biographical reference case: biographies and reference works 1920–1930's., who did not see the world]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. (Vol. 37, pp. 568–601). Kyiv: VNLU. [in Ukrainian].
 33. Liashko, S. M. (2010). *Kerivnychy Postiinoi komisii dlia skladannia biohrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy M. M. Mohylianskyi: dosvid prosopohrafichnoho doslidzhenn* [The leaders of the Standing

- Committee to compile biographical dictionary Workers of Ukraine M. Mohyliansky: experience prosopografichnoho research]. In *Ukrainska biohrafistyka* [Biographistica Ukrainica]. (Vol. 6. pp. 136–179). Kyiv: VNLU. [in Ukrainian].
34. Mahochii, P. (1991). *Ukrainske natsionalne vidrodzhennia. Nova analitychna struktura* [Ukrainian national revival. The new analytical structure]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 3, 97–107. [in Ukrainian].
 35. Moiseiv, I. (1996). *Natsionalna elita, yii kulturna i politychna rol* [National elite, its cultural and political role]. *Rozbudova derzhavy* [State building], 6, 11–14. [in Ukrainian].
 36. Ohloblyn, O. (1966). *Mykola Vasilenko i Vadym Modzalevskyyi* [Nikolai Vasilenko and Vadim Modzalevskyy]. *Ukrainskyi istoryk* [Ukrainian historian], 3–4, 5–25. [in Ukrainian].
 37. Papakina, T. (2001). *Dokumentalna spadshchyna komisii poraionovannoho doslidzhennia istorii Ukrainy Vseukrainskoi Akademii nauk (1924–1932)* [Documentary heritage commissions porayonovannoho study the history of Ukraine Ukrainian Academy of Sciences (1924–1932)]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. (Vol. 7, pp. 232–240). Kyiv: VNLU. [in Ukrainian].
 38. Papakina, T. (2001). *Komisiia dlia doslidzhennia istorii Zakhidnoi Ukrainy Vseukrainskoi Akademii nauk : naukovo-bibliohrafichni dorobok (1925–1933)* [Commission to study the history of Western Ukraine Ukrainian Academy of Sciences, scientific-bibliographer. achievements]. *Bibliotechnyi visnyk* [Library Bulletin], 3, 35–39. [in Ukrainian].
 39. *Pershyi pivrik isnuvannia Ukrainskoi Akademii nauk u Kyivi ta nacherk yii prats do kintsia 1919 roku* [The first half-year existence of the Ukrainian Academy of Sciences in Kiev and sketch her papers by the end of 1919] (1919). Kyiv (pp. 92–102). [in Ukrainian].
 40. Lyashko, S. M. (2003). *Postiina komisiia UAN – VUN dlia skladannia Biohrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy. 1918–1933: Dokumenty. Materialy. Doslidzhennia* [Standing Committee UAS–UAS to compile biographical dictionary leaders Ukraine. 1918–1933: Documents. Materials. Research]. Kyiv. [in Ukrainian].
 41. Starykov, H. M. (2009). *Diialnist komisii iz vyvchennia sotsialno-ekonomichnoi istorii Ukrainy XVIII–XIX st. (1929–1934 rr.)* [The activities of the commission to study the social and economic history of Ukraine XVIII–XIX centuries. (1929–1934 biennium)]. *Sumska starovyna* [Sums old], 28–29, 43–58. [in Ukrainian].
 42. Tsyhankova, E. (1998). *Komisii doslidiv z istorii Blyzkoho Skhodu VUAN (1930–1933)* [Commission of experiments on the history of the Middle East YUAN (1930–1933)]. *Skhidnyi svit* [Oriental world], 1–2, 167–183. [in Ukrainian].
 43. Yurkova, O. (1999). *Diialnist naukovo-doslidnoi kafry istorii Ukrainy M. S. Hrushevskoho (1924–1930)* [Business research department of history of Ukraine Hrushevsky (1924–1930)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Постійна комісія УАН–ВУАН для складання біографічного словника діячів України: персонологічний вимір.

Ляшко С. М., старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидат історичних наук (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2015. – Вип. 12. – С. 42–81.

У статті на основі архівних, біографічних матеріалів, сучасних історіографічних досліджень та інших джерел із залученням методів просопографії та соціології зроблена спроба створення колективної біографії науковців і фахівців, які увійшли до складу однієї із комісій гуманітарного спрямування УАН — Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України у період становлення цієї провідної наукової установи та системи академічної науки країни.

На прикладі Біографічної комісії крізь біографічні наративи розглянуто особливості та принципи формування наукового підрозділу, комплексно проаналізовано її персональний склад. Встановлені вікова, гендерна, соціальна структура, високий рівень залучення загальноукраїнського наукового потенціалу до складу мікронаукового колективу, що підтверджує статус Комісії як наукової установи. Беручи до уваги наукові, ідеологічні, компаративні, організаційні та персональні якості науковців і співробітників, створено багатовимірний соціальний портрет (образ комісії), окреслено коріння ідентичності, виокремлено медіаторів і носіїв ідей.

Проаналізовано та інтерпретовано ключові методичні документи, розроблені керівництвом під завдання Біографічної комісії — складання Біографічного словника діячів України. Встановлено, що вони відповідають рівню наукових знань і домінуючим культурно-політичним тенденціям. У документах використано сучасний на той час досвід і традиції національної історіографії та джерелознавства про самотність історії, суспільних і культурних форм українського народу, окремішньо-національне начало, ідею консолідації українського народу на етнонаціональних засадах і пріоритети, спрямовані на матеріалізацію української національної ідеї у часи національно-культурного відродження через український біографічний словник. За загальною архітектурою Біографічний словник було зорієнтовано на кращі зразки європейських і російських енциклопедичних видань, що існували на той час.

Ключові слова: біографія, колективна біографія, Українська академія наук.

UAS-AUAS Standing Committee for compiling Biographical Dictionary of Ukrainian public figures: personal dimension.

Lyashko S. M., Institute for Biographical Research V. Vernadskyi National Library of Ukraine, of science (history) (Kyiv).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – K., 2015. – Vol. 12. – P. 42–81.

The article uses archives, biographical materials, modern historiographical research and other sources combined with prosopography and sociology attempting to recreate collective personal history of academics and experts who were the members of one of the UAS humanitarian committees, the Standing Committee for compiling Biographical Dictionary of Ukrainian public figures, during formation of this leading academic institution and the national academic system.

Using the example of the Biographical Committee, through biographical narration, the author studies specific features and principles of forming the academic unit and provides in-depth analysis of its personal structure. Age, gender, social framework, high level of involvement of Ukrainian academic potential into local academia team, confirms the status of the Committee as an academic institution. Taking into account scientific, ideological, comparative, organizational and personal qualities of academics and other personnel, the author creates a multidimensional social portrait (the image of Committee), outlining the identity frameworks, identifying mediators and mediums of the ideas.

The book gives analysis and commentary on key methodical papers developed by the leadership following the task of the Biographical Committee – compilation of Biographical Dictionary of Ukrainian public figures. It establishes that the documents are in line with the level of academic knowledge and general cultural and political trends of the time. They utilise contemporary experience, national historiography traditions and source studies on history development, social and cultural norms of Ukrainian people, national identity, the idea of consolidation of Ukrainians on ethnic and national basis, as well as the priorities aimed at materialisation of Ukrainian national idea during national and cultural renaissance through Ukrainian biographical Dictionary. General structure of the Biographical Dictionary draws on the best practices of European and Russian encyclopaedic editions of the time.

Key words: biography, collective biography, Ukrainian Academy of Sciences.

«Постоянная комиссия УАН–ВУАН для составления биографического словаря деятелей Украины»: персонологическое измерение.

Ляшко С. Н., ведущий научный сотрудник Института биографических исследований, кандидат исторических наук (г. Киев).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – К., 2015. – Вып. 12. – С. 42–81.

В статье на основе архивных, биографических материалов, современных историографических исследований и других источников, с привлечением методов просопографии, социологии, сделана попытка создания коллективной биографии научных работников и специалистов, которые вошли в состав одной из гуманитарных комиссий УАН — «Постоянной комиссии для составления биографического словаря деятелей Украины» в период становления этой ведущей научной организации и системы академической науки страны.

На примере Биографической комиссии через биографические нарративы рассмотрены особенности и принципы формирования научного подразделения, комплексно проанализирован ее персональный состав. Установлены возрастная, гендерная, социальная структура, высокий уровень привлечения общеукраинского научного потенциала в состав микронаучного коллектива, что подтверждает статус Комиссии как научной организации. Принимая во внимание научные, идеологические, компаративные, организационные и персональные качества научных работников и сотрудников, был создан многомерный социальный портрет (образ комиссии), очерчены корни идентичности, выделены медиаторы и носители идей.

Проанализированы и интерпретированы ключевые методические документы, разработанные руководством под заданием Биографической комиссии — составление Биографического словаря деятелей Украины. Установлено, что они отвечают уровню научных знаний и доминирующим культурно-политическим тенденциям. В документах использован современный на то время опыт и традиции национальной историографии и источниковедения о самобытности истории, общественных и культурных форм украинского народа, национальное начало, идея консолидации украинского народа на этнонациональных принципах и приоритеты, направленные на материализацию украинской национальной идеи во времена национально-культурного возрождения через украинский биографический словарь. По своей архитектуре Биографический словарь был сориентирован на лучшие образцы европейских и российских энциклопедических изданий, которые существовали на то время.

Ключевые слова: биография, коллективная биография, Украинская академия наук.